

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Бившева Т.Ф.

викладач-методист;

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ТА ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

У системі естетичного та духовного виховання виняткове місце посідає виховання засобами музичного мистецтва. Саме мистецтво допомагає оцінити духовні особливості свого народу, його історичне минуле, красу природи рідної землі, світ народної мудрості. Також значну роль відіграє активний розвиток навичок сприйняття музики, формування любові до прекрасного в мистецтві й навколишньому житті, а також здатності до творчого виявлення своїх почуттів мовою музики.

Проблеми формування естетичного та духовного виховання засобами музичного мистецтва традиційно займали значне місце в науково-педагогічних дослідженнях провідних педагогів, композиторів, фольклористів. Над розробкою ідей виховання молоді за допомогою музики працювали: М. Грінченко, В. Гошовський, А. Іваницький, Д. Кабалевський, Б. Кирдан, Ф. Колесса, О. Кошиць, М. Леонтович, М. Лисенко, І. Ляшенко, О. Правдюк, Д. Ревуцький, М. Сумцов, В. Сухомлинський, С. Шелухін та ін.

Важливого значення ролі музичного мистецтва у формуванні естетичного та духовного виховання особистості надавав видатний педагог В. Сухомлинський [1]. Він вважав музику мовою почуттів, яка поєднує моральні, емоційні, естетичні сфери людини. На його думку, музичне виховання – це не виховання музиканта, а перш за все виховання людини. Про невичерпні можливості пісні щодо виховання історичної пам'яті, патріотичних почуттів педагог наголошував: «Для учнів стало потребою збиратися разом, щоб поспівати. Пісня входила в їхнє духовне життя, надавала яскравого емоційного забарвлення думкам, пробуджувала почуття любові до Батьківщини, до краси навколишнього світу».

Необхідною умовою навчання на уроках музики, В. Сухомлинський вважав дотримання основних положень методики проведення уроку, а саме:

1) правильний підбір творів, які б відповідали пізнавальним можливостям учнів;

2) образний зміст твору слід розкривати в ході художньо-педагогічного аналізу. Ефективність цього процесу досягається за рахунок обговорення вчителем разом з учнями нового матеріалу;

3) в ході заняття потрібно звертати увагу на ті завдання, які розвивають спостережливість та збуджують інтерес до різних жанрів музичної творчості. Пізнання світу почуттів неможливе без його розуміння і переживань, які закладені в музиці; без глибокої духовної потреби слухання музики і отримання насолоди від цього.

Нова концепція естетичного та духовного виховання повинна спиратися на кращі зразки українського національного фольклору, виховувати любов до

народних українських традицій, до рідної землі та історії наших предків. У перекладі з англійської мови «фольклор» означає «народна мудрість», «народне знання», «народна творчість».

Фольклор у вузькому, філологічному значенні – один з видів народного мистецтва, у якому розкриваються образи, створені за допомогою поетичних слів. Українська народна пісня, інструментальні та вокально-хорові твори мають чималий потенціал для духовного розвитку народу, формують його національний склад мислення, характер та світогляд [2].

Українські пісні, думи, билини повідомляють про весь культурно-історичний, мистецький шлях українського народу та впливають на емоції та почуття слухачів. В українських народних піснях простежується вся доля України: періоди піднесення та падіння, епохи творчої праці, національно-визвольної боротьби і соціальних перетворень. Виховання народною піснею є серцевиною виховання національної самосвідомості. Виховний і розвиваючий потенціал народної пісні високо цінував Г.Ващенко, вбачаючи у ній неперевершений засіб формування національного характеру та національно-культурної ідентичності юних громадян. Він вважав, що національне виховання молоді має спиратися на культурно-історичні надбання, створені українським народом, передусім національну літературу та мистецтво.

В українській пісні народ розкривав свої почуття та переживання, вона служила засобом спілкування між людьми. Особливу увагу наші предки приділяли обрядовим пісням: колядкам, щедрівкам, веснянкам, купальським пісням і т. п. В них відображені оригінальне сприйняття та самобутне тлумачення явищ природи, побут та весь культурно-історичний та мистецький шлях наших дідів.

Обрядові пісні – це пісні, які виконувались під час різних народних свят та обрядів. Жанри обрядової поезії тісно зв'язані з працею людини, з родинним побутом та з народним календарем. Календарно-обрядова пісенна поезія має три умовних цикли: зимовий, весняний та літній.

1. До зимового циклу календарних пісень входять колядки і щедрівки. Назва щедрівка походить від щедрого вечора – як здавна називали вечір під новий рік. Колядки – жанр величальних календарно-обрядових пісень, які в дохристиянську епоху були пов'язані із зимовим святковим циклом, а з утвердженням християнства – з різдвяним (від Різдва до Богоявлення). Засівна – це обряд розпочинався із самого ранку (чи ще зночі) магічно-символічним ритуалом посівання дворів чи осель, який здійснювався виключно чоловіками або хлопцями. Бо зерно традиційно сіяли чоловіки. Мотив засіву – накликання родючості на полі, в господарстві та в родині.

2. Весняний цикл. Веснянки – жанр весняного циклу календарно-обрядової творчості. Веснянки, як бачимо з самої назви, – це пісні на честь приходу весни. Календарно-обрядові пісні весняного циклу, які мають закличний характер і сприймаються як звертання до весни, до істот та речей, що асоціюються з нею. У різних місцевостях України ці пісні називаються ще гаївками, гагілками, ягілками, яголайками, маївками тощо. Веснянки – пісні молодості й краси; в них звучать оптимізм і світлі ліричні мотиви.

3. Літній цикл. Русальні пісні виконувались під час обрядів, пов'язаних із Зеленим святом, чи Клечальним тижнем (Трійця, за православним календарем, кінець травня – початок червня). Самі епітети «зелений», «кличальний» указують на особливість цього свята – вшановувати зелень, рослинність, яку наші предки одухотворювали. Купальські пісні виконувались на святі Івана Купала, знаного у всьому язичницькому світі. Серед

купальських пісень є ніжна лірика про кохання, залицяння та сватання, жарти, гумор, сатира, де дівчата висміюють вади хлопців, а хлопці – дівчат. Все це надає святу веселощів, радості; обрядові пісні звеличують процес збирання врожаю, що практично завершує хліборобський календарний рік. Жниварські пісні Пісні, виконані під час жнив, відбивали основні періоди праці та обрядів. Їх можна поділити на три групи: зажинкові – ті, що величають вправних жниць, перший сніп; бажають починати роботу в добрий час, пророкують добрий врожай, аби кіп було стільки, що «сивий соловейко», ставши на поміч у складанні кіп, не спроможний їх усі зложити, «зозуленька ж кує – копійки рахує – не злічить»; власне жниварські – в яких величальні мотиви відступають, а натомість на повен голос звучать скарги на тяжкий труд, на нелюдську втому, на зажерливість господарів, які до ночі тримають голодних наймитів-женців на полі. Тут спостерігається невластиве для інших видів обрядової поезії зіткнення поетичного замилювання природою і суворого реалізму підневільної праці; обжинкові – в яких знову переважають нотки бадьорості, оптимізму, задоволення з того, що вдалося завершити найтяжчий етап хліборобського року, який не дарма в росіян зветься «страдою». Але от усе лихе позаду, чекає останній сніп, його замаюють червоною стрічкою і з піснями несуть додому (якщо жито свого наділу) або тому господареві, який наймав женців. Цей сніп – «дід», або «осталець» – має символізувати достаток, запоруку нового гарного врожаю, бо ж вилущене з нього зерно першим ляже в землю під час нового осіннього посіву.

Музичний фольклор був і залишається носієм національних ціннісних орієнтацій. І щоб зберегти національну самобутність у сучасній масовій музичній культурі, неодмінно треба звертатися до українських національних джерел як до дієвого чинника формування національної свідомості [3]. Саме музичне мистецтво має силу з'єднувати минулі покоління з наступними, збагачуючи підростаюче покоління перлинами народної мудрості, патріотичними почуттями, надихати на культурно-мистецьку працю.

Для вчителя музики важливо зародити любов в серцях своїх вихованців; викликати інтерес до українського музичного фольклору; закохати їх в українську пісню. Любов до української пісні найприродніше та найглибше духовне начало людського життя. Адже кожна людина генетично несе в собі пам'ять тієї музичної свідомості, на якій в далекому минулому вона зросла. Могутня сила фольклору в житті кожного з нас – незаперечна. Він сприяє виникненню любові до сформованих упродовж віків уявлень про сутність людини, її духовність, красу та гармонію з довкіллям.

Вивчення та аналіз українського народного музичного мистецтва сприятиме формуванню естетичному та духовному вихованню, формуванню патріотичних настроїв. Для вчителя музики важлива наявність духу українського національного фольклору у своїй педагогічній діяльності; вміння будувати процес спілкування з учнями на принципах, що лежать в основі засвоєння музичного матеріалу народної творчості.

Список використаних джерел:

1. Сухомлинський В.О. Т. 3, Серце віддаю дітям: К.: Рад. школа, 1977.
2. Іваницький А. Українська народна творчість: Посібник для вищих та серед. учб. закладів. – К., 1990. – 336 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. – К., 1993. – 590 с.